

Мирослав ЛУКЕТИЋ*

НЕКА ИСКУСТВА ИЗ РАДА НА ЗАВИЧАЈНОЈ ИСТОРИЈИ ПОДРУЧЈА БУДВЕ

Округли сто на тему „Завичајна историја у Црној Гори”, који је организовала Црногорска академија наука и умјетности – Одјељење друштвених наука, подстакао ме да изнесем искуства из рада на завичајној историји Будве; да укажем на постигнуте резултате научних радника и институција које се овим послом баве; да се осврнем на питања мотивисања рада појединаца и институција и илуструјем примјер система финансирања истраживања, израде и објављивања грађе, монографских и других издања који се примјењује у Будви. Из будванске праксе, која се, по мојој оцјени, може сматрати доста успјешном, произашли су и неки предлози која би могла наћи примјену и у другим сличним срединама.

Питање дефинисања појма „завичајна историја”, ближе прецизирање граница до којих сеже њен опсег, однос завичајне историје према националној историји, локални догађаји и личности од значаја за националну историју и нека друга методолошка питања на овом скупу нијесу у довољној мјери расвијетљена. Очекивало се, на основу пријављених тема, да ће се о овоме расправљати, али неколико аутора који су требали говорити на ову тему нијесу присуствовали округлом столу. Истина, у дискусији академик Дашић се осврнуо на ово питање, указујући на неке дилеме око тумачења овог појма. Недоумица заиста има. Црна Гора је мала земља, која је у данашњим границама као република конституисана тек након Другог свјетског рата. Тако, на примјер, Бока Которска прикључена је Црној Гори 1945. године. Зато је веома тешко, а чини ми се и непотребно, правити неке твде границе и међе у раздвајању историје завичаја од историје Црне Горе. Примјера на ову тему има доста, навешћемо неке из прошлости Будве: историја Будве и Паштровића не може

* Виши научни сарадник у пензији..

се третира само у склопу завичајне историје; средњовјековни статут Будве и паштровске исправе су дио правне историје Црне Горе; Стефан Митров Љубиша, политичар и књижевник личност је која својим дјелом превазилази оквире завичајног значаја и сл.

1. МОТИВИ И ПОДСТИЦАЈУ ЗА РАД НА ЗАВИЧАЈНОЈ ИСТОРИЈИ

У земљи и свијету расте интересовање за завичајну историју. Разлога за то има више: позитивна су настојања да се истражује прошлост завичаја, његује традиција, валоризују достигнућа културног, друштвено-економског и историјског развоја појединих региона; да се проучава настанак племена, поријекло братстава; да се пишу хронике и објављују родослови. Међутим, свјedoци смо и честих злоупотреба у приказивању прошлости: историјски извори се недовољно користе, понекад и фалсификују; припремају се и издају дјела са историјском тематиком и садржином која служе у дневнополитичке сврхе; научна публицистика из области историјских и друштвених наука у Црној Гори све се мање заснива на научним сазнањима и изворима. Свјedoци смо и некритичког писања појединих хроника, састављања родослова који обично сежу у далеку прошлост, заснивају се искључиво на традицији и усменом предању и немају ослоња на историјске изворе и архивску грађу. Демократске промјене у Црној Гори створиле су могућност за истраживања прошлости, без идеологизирања, без табу тема, али се тиме повећала и одговорност институција и аутора који се баве овом дјелатношћу.

Будва, са кнежинама Маини, Побори, Брајићи, са издвојеном општинском Паштровићи, представља подручје са богатом историјском прошлосту. Стара Будва је јединствени споменик урбане средњовјековне архитектуре и један је од најстаријих градова на Јадрану. Богата археолошка налазишта, нарочито трагови материјалне културе пронађени у Будванској некрополи, као и дјела античких писаца, свјedoче о прошлости илирске, грчке и римске цивилизације. Средњовјековна историја краја богата је збивањима и промјенама у етничком, вјерском, културном, друштвено-политичком и државном погледу која се, углавном, односе на досељени словенски живаљ. О томе свјedoче бројни сачувани сакрални и други споменици: осам манастира, око сто православних и католичких цркава; више карактеристичних руралних насеља са архитектуром народног градитељства; значајни одбрамбени објекти и др.

Геополитички положај, природне љепоте и ресурси, погодни климатски услови за живот утицали су да је овај крај од старине привлачио људе да на овоме простору живе, да долазе ради одмора и уживања у

благодетима природе. Тако је туризам посљедњих сто година, полако али сигурно, постајао доминантна привредна грана и главни потенцијал развоја овога краја. Илуструје се то подацима о изграђеним туристичко-угоститељским и инфраструктурним објектима, посјетом бројних домаћих и страних туриста, којих у јеку сезоне има око сто хиљада. Становништво Будве повећано је доласком житеља са стране, у посљератном периоду скоро пет пута.

Тако је Будва са Светим Стефаном и Петровцем постала најразвијеније туристичко и привредно подручје у Црној Гори – црногорска метропола туризма, како је уобичајно називају.

Убрзани туристички развој Будве истакао је потреба за подизањем нивоа услуга које се нуде страним и нашим туристима. Створена материјална основа омогућила је да се повећавају улагања у културу, науку и образовање и да се формирају нове институције: Историјски архив Будве, Музеји и галерије Будве, Радио Будва, Телевизија Будве, „Приморске новине”, „Град Театар”, Средњошколски центар и ове године и високошколска институција – огранак Правног факултета у Подгорици. Свакако да је убрзани развој града и његов третман као средиште црногорског туризма захтијевао одговарајућу презентацију његових споменичких вриједности, обраду историјске прошлости засноване на научним сазнањима, израду и публиковање више научно-популарних монографија, туристичких водича и других издања на више страних језика и у великим тиражима.

Дакле, у Будви истраживање прошлости, објављивање резултата истраживања у виду грађе, научних публикација и монографија научно-популарног карактера представља саставни и неопходни дио процеса економског развоја и не може се третирати као „потрошња”. Та директна повезаност са туризмом и улога ове научно-публицистичке дјелатности на презентацију и пропаганду вриједности овога краја, утичу да туристичка привреда и локалне власти обезбјеђује знатна материјална средства за улагања у ову дјелатност и истовремено мотивишу научне и стручне раднике да се ангажују на истраживањима и да објављују своје радове на ову тему. А нова истраживања су посебно важна јер треба истаћи да се у посљератном периоду није довољно пажње посвећивало проучавању прошлости Црногорског приморја, посебно Боке Которске. Црногорска историографија се претежно бавила проучавањем политичке историје државе Црне Горе. Ангажовањем појединих научних радника и институција са овог подручја учињен је велики напредак у проучавању прошлости овог краја, што се потврђује: припремањем и издавањем ви-

ше публикација научно-публицистичког карактера; издавањем извора; припремањем и издавањем монографских научних издања; израдом библиографија; организовањем научних скупова на којима се расправљало о догађајима из старије и новије историје и значајним личностима поријеклом из овога краја и др.

2. ОБЛИЦИ И ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА НА ПРОУЧАВАЊУ ЗАВИЧАЈА. ИСТОРИЈСКИ АРХИВ – ЦЕНТАР ПРОУЧАВАЊА ЗАВИЧАЈА У БУДВИ

Почетак организованог и на научним принципима заснованог рада на проучавању завичаја, који се огледао у прикупљању, обради и издавању историјских извора и објављивању монографских публикација, везује се за оснивање архива у Будви. Скупштина општине је 1976. године формирала Историјски архив и за директора именовала историчара др Мирослава Лукетића, вишег научног сарадника. Без обзира на бројне тешкоће које су пратиле ову установу, особито послје катастрофалног земљотреса 1979. године, Архив је постао водећа институција у струци по резултатима научноистраживачког рада, публикавања грађе и објављивања издања завичајног карактера. Тако, на примјер, на основу спроведене анкете утврђено је да је Историјски архив Будве издао више од половине свих публикација које су архиви у Републици издали у периоду 1976 – 1992. година. У оквиру покренуте библиотеке „Анали Будве” објављена су два издања „Средњовјековног статута Будве,” „Паштровске исправе” и низ других издања завичајног карактера. Архив је успоставио добру сарадњу са научним институцијама у Републици која је резултирала заједничким припремама и суиздаваштвом појединих дјела. Позитивна искуства која је Историјски архив стекао у бављењу завичајном историјом мотивисала су ме да на Конгресу архивских радника Југославије, који је одржан 1990. године у Охриду, поднесем реферат на тему „Архиви – центри проучавања завичаја”. Припремајући саопштење анализирао сам архивско законодавство у свим републикама и покрајинама са циљем да установим како се ова проблематика третира у законској регулативи. Показало се да научноистраживачки рад и издавачка дјелатност у архивистици имају различит третман и да је ова проблематика најпрецизније дефинисана у Словенији и Хрватској. Тако је у Закону о природној и културној баштини Словеније, члан 94 поред осталог писало: ... „Извршавају научноистраживачке задатке у области архивистике; објављују архивску грађу и извршавају друге научноистраживачке задатке, нарочито из области историје. Издају публикације. Црногорски Закон о архивској дјелатности (Сл. лист РЦГ, бр. 25/1992) у

члану 17 предвиђао је да, поред архивистичких послова, архиве "... бави се научноистраживачким радом и објављује резултате тог рада.

Да би установио како се у архивској пракси спроводе ова законска ријешења, спровео сам анкетање архива у Југославији и успио добити висок степен одговора. Тематика је за архиве била нова и занимљива па их је то подстакло да пошаљу одговоре. На успјех анкете, вјероватно је утицало и то што сам у то вријеме обављао дужност предсједника Савеза архивских радника Југославије. Од педесет седам одговора на питање да ли се архиви баве проучавањем завичаја, четрдесет три је одговорило потврдно и четрнаест негативно. На питање да ли у сједишту архива постоји нека друга културна или научна институција која се бави проучавањем завичаја, стигло је четрдесет позитивних одговора. Веома је био значајан податак да је педесет шест директора општинских и регионалних архива подржало идеју о организованом раду на проучавању завичаја. Само је један одговор био негативан.

Резултате ових истраживања, која су обављена прије седамнаест година, наводим као примјер ондашње добре праксе Историјског архива Будве и многих других архива у некадашњој заједничкој држави. Немам довољно увида у данашње стање научноистраживачког рада у црногорској архивистици, али пратећи рад Архивског одјељења Будве (бившег Историјског архива), усудићу се изнијети нека запажања. Реорганизацијом архивске службе која је спроведена у Црној Гори 1993. године учињене су корјените промјене у струци. Цијела Република покривена је архивском мрежом; Архив Црне Горе постао је централна управна организација, а општински и регионални архиви постали су његова одјељења. Тај несумњиви напредак у архивској служби Црне Горе, по мом мишљењу, прати и недовољна пажња коју архивска служба посвећује научноистраживачком и стручном раду у архивистици, раду на припремању и издавању извора и завичајној историји. Узећу примјер Архивског одјељења у Будви. У Одјељењу раде два архивска радника са високом школском спремом и два радника са средњом спремом. Они су, углавном, окупирани компликованим и одговорним радом на издавању и овјеравању извода из старих катастарских књига. Запостављен је рад на архивистичкој обради старог фонда; не ради се на припремају документа за објављивање; нема ни покушаја да се припреми или изда нека публикација завичајног карактера; недостају средства за набавку књига и периодике и већ годинама архивско одјељење није купило ни једну нову књигу. Дакле, од некада афирмисаног центра за истраживање завичаја и признатог издавача архивске грађе и монографија завичајног карактера,

данас је ово архивско одјелење малтене постало продужена рука Катастра Црне Горе.

Посљедњих година истраживањем завичаја, организацијом научних скупова и издавањем публикација завичајног карактера бави се установа „Музеји, галерија, библиотека” у Будви.

Треба истаћи запажене резултате „Одбора за сакупљање историјске грађе о Паштровићима”. Ова невладина организација, којом је низ година успјешно руководио предсједник Урош Зеновић, успјела је да на дугорочном пројекту истраживања историје Паштровића ангажује познате научнике из Црне Горе и Србије, да организује неколико научних скупова и да објави десетак публикација завичајног карактера, међу којима је и обимна библиографија о Паштровићима. Обновљено друштво „Банкада” -Збора Паштровића покренуло је завичајну библиотеку „Свјedoци минулих времена” и у оквиру ње издало луксузно опремљењу књигу „Поменик Паштровића”.

Завичајном историјом Паштровића бавило се више истакнутих научних радника, међу којима се истичу дјела др Ивана Божића „Средњовјековни Паштровићи” и монографија др Јована Вукмановића „Паштровићи”.

Финансирање пројеката везаних за истраживање завичајне историје у Будви није представљало проблем и средства за објављивање публикација припремљених за штампу се, углавном, обезбјеђују из следећих извора: дотације из општинског буџета; спонзорство радних и друштвених организација које за узврат добијају рекламни простор у публикацији; унапријед договорени и плаћени откуп тиража по повлашћеним цијенама; средства добијена од продаје публикација (примјер издања Статута Будве, који је од продаје донио издавачу приход три пута већи од трошкова издавања) и сл.

3. ПРЕДЛОЗИ

– Промијенити законску регулативу у духу савременог развоја архивистичке науке и праксе;

– омогућити и подстицати научноистраживачки рад у архивима у Црној Гори;

– у Архиву Црне Горе формирати научноистраживачку јединицу;

– у општинама и регионима повезивати се са сродним институцијама и заједнички радити на проучавању завичаја;

– иницирати заједничке пројекте на припремању и издавању публикација о завичају (грађа, монографије, библиографије и др.),

- стимулисати запошљавање научних радника у архивима и музејима који би се бавили истраживањем прошлости завичаја, радом на припремању и издавању архивске грађе и монографских издања;
- подстицати локалне институције да сарађују са ЦАНУ и Историјским институтом;
- подстицати завичајна друштва и организације да ангажују научне раднике за рад на завичајној историји.

Мирослав ЛУКЕТИЧ

ОПЫТ ИЗ РАБОТЫ ИСТОРИИ ОТНОСЯЩЕЙСЯ К МЕСТУ РОЖДЕНИЯ ОБЛАСТИ БУДВА

Резюме

В работе автор указывает на искуства исследования истории старого города Будви и его окрестностей. Он указывает на роль архивов в этом процессе.

